

Відгук
офіційного опонента
кандидата економічних наук, доцента
Юрчик Галини Миколаївни
на дисертаційну роботу Андронік Олени Леонідівни
на тему «Формування середнього класу в системі соціально-
економічного розвитку України», яку представлено до захисту у
спеціалізованій вченій раді Д 11.051.03 у Донецькому національному
університеті МОН України (м. Вінниця) на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія,
економіка праці, соціальна економіка і політика

Актуальність теми дисертації

Необхідною умовою соціально-економічного розвитку будь-якої держави є наявність середнього класу. Адже саме потужний середній клас є гарантом соціальної стабільності та водночас каталізатором суспільних прогресивних змін. Західна європейська цивілізація зобов'язана своїм розвитком саме поступовому зростанню ролі середнього класу. На жаль, загальноприйнятими критеріями приналежності до середнього класу (рівень доходів, освіти, характеристика споживання, стиль життя та статус, само- ідентифікація) відповідає в Україні незначна частка населення. Формування середнього класу в Україні стримується високим рівнем бідності та майнової диференціації населення, значними масштабами трудової міграції, безробіттям, депопуляцією, які в свою чергу свідчать про наявність серйозних проблем у системі соціально-економічного розвитку держави. Тобто, має місце причинно-наслідковий зв'язок між процесом формування середнього класу та соціально-економічним розвитком.

Невирішеність, а подекуди загострення низки соціально-економічних проблем у сучасному українському суспільстві (інфляція, корупція, низький рівень інвестиційної активності та інноваційності національної економіки, перешкоди у веденні бізнесу, невідповідність між освітньо-кваліфікаційним рівнем, складністю виконуваної роботи та розміром її оплати, тінізація економічної діяльності) стримують формування середнього класу в Україні як

фундаменту соціальної стабільності. Відтак, формування середнього класу для сучасного українського суспільства є тим важливим завданням, у вирішенні якого зацікавлені як органи державної влади, так і громадський сектор.

Слід зазначити, що проблема формування середнього класу в Україні досліджувалася вченими протягом усього етапу переходу до системи ринкових відносин. Однак, питання формування механізмів становлення і розвитку середнього класу у контексті включення до соціально-економічної системи в умовах нових як внутрішніх, так і зовнішніх викликів потребують подальших досліджень.

Враховуючи вище зазначене, актуальність представленої дисертантом роботи, в якій розроблено конкретні рекомендації, спрямовані на результативне формування середнього класу як складової системи соціально-економічного розвитку країни, не викликає жодних сумнівів.

Наукова новизна одержаних результатів

Робота містить ряд результатів, які слід визнати науково-новими.

Як найбільш вагомі наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми та характеризують новизну роботи, слід відзначити такі:

1. В рамках розробки системного підходу до забезпечення соціально-економічного розвитку держави через розвиток середнього класу надано визначення поняття «система соціально-економічного розвитку», під яким автор розуміє комплекс заходів з розвитку соціальної, економічної та екологічної підсистем запобігання соціально-економічним загрозам, що охоплює такі елементи: об'єктивний та суб'єктивний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері; визначення гранично припустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; формування та коригування заходів щодо виявлення та

запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері, спрямованих на формування сучасного, економічно розвиненого суспільства (с. 21), а також запропоновано схему впливу складових системи соціально-економічного розвитку (економічної, соціальної, екологічної) на формування середнього класу (с. 24).

2. Обґрунтовано використання комбінованого підходу до визначення середнього класу з використанням об'єктивних (рівень різних видів доходів населення; розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів; структура загальних сукупних витрат; середня заробітна плата за видами економічної діяльності та ін.) та суб'єктивних (стійка самоідентифікація з середнім класом; позитивне сприйняття ступеня власної адаптованості до ринкових реформ; орієнтація на цінності власних досягнень) критеріїв (с. 56), що базуються на ідентифікаційних групах критеріїв приналежності до середнього класу, запропонованих автором внаслідок виявлення відсутності їх усталеного переліку (с. 54).

3. В контексті поглиблення концептуальних засад становлення середнього класу в системі соціально-економічного розвитку виокремлено чинники, що впливають на формування середнього класу (економічні, політико-правові, соціальні, духовні, соціально-економічні), а також ідентифіковано необхідні умови формування середнього класу в державі, до яких віднесено: розвиток реальних ринкових відносин; створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва; інтенсивний розвиток науково-інформаційної сфери; діяльність ЗМІ з метою позитивних змін суспільної свідомості; більш активна діяльність громадських організацій тощо (с. 67-69).

4. Визначено пріоритетні напрями державної політики щодо формування середнього класу в Україні (підтримка працюючого населення; забезпечення зростання заробітної плати; захист інтелектуальної власності і зміцнення на цих засадах позицій висококваліфікованої робочої сили і малого підприємництва), що сприяло розробці організаційно-економічного механізму формування середнього класу(с. 165-167).

5. В рамках розвитку кількісних засад оцінки тенденцій розвитку середнього класу з метою прогнозування змін у соціально-економічній структурі населення України розроблено відповідну системно-динамічну модель, що дозволяє прогнозувати динаміку змін у співвідношенні чисельності бідного, багатого та середнього класів, а також визначати умови, що сприяють розвитку середнього класу в Україні, та комплекс необхідних заходів в системі соціально-економічного розвитку держави (с. 179-188).

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Достовірність та обґрунтованість викладених наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні законодавчих та програмних документів України – Законів України, Указів Президента України, Постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, статистичних матеріалів Державної служби статистики України, наукових робіт провідних вітчизняних і зарубіжних учених, результатів власних досліджень автора.

Крім того, достовірність результатів проведеного дослідження забезпечується використанням діалектичного методу наукового пізнання, а також загальнонаукових методів пізнання, серед яких слід відзначити методи теоретичного узагальнення, синтезу, системного, статистичного та соціологічного аналізу, системного підходу, багатокритеріальної оптимізації та системної динаміки.

Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Донецького національного університету МОН України за держбюджетними темами: кафедри економіки підприємства «Соціально-економічні взаємовідносини суб'єктів підприємництва в аспекті структурно-інвестиційного розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0105U007294),

в рамках якої досліджено роль малого підприємництва у формуванні середнього класу; «Соціально-економічний розвиток суб'єктів господарювання в умовах структурної трансформації економіки промислового регіону» (номер державної реєстрації 0108U001819), в рамках якої досліджено показники системи соціально-економічного розвитку України; «Організаційно-економічний механізм соціально-економічних стратегій розвитку суб'єктів господарювання в умовах структурних перетворень сучасних господарських систем» (номер державної реєстрації 0111U005114), в рамках якої досліджено моделі соціально-економічного розвитку держави; кафедри управління персоналом і економіки праці «Регулювання соціально-економічного розвитку України: людський вимір» (номер державної реєстрації 0111U008157), в рамках якої досліджено динаміку зміни соціально-економічної структури населення.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних засад дослідження середнього класу та розробці науково-практичних рекомендацій щодо його формування і розвитку, зокрема як компоненту системи соціально-економічного розвитку держави.

Практичне значення отриманих результатів підтверджено їх використанням в діяльності Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 44-3-05/2161 від 19.11.2015 р.), Вінницького обласного центру зайнятості (довідка № 293/4.1 від 10.02.2016 р.), Донецької торгово-промислової палати (м. Маріуполь) (довідка № 119/06.04-04 від 12.02.2016 р.). Результати досліджень також використано в навчальному процесі Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця), зокрема при викладанні дисциплін і розробці навчально-методичних комплексів кафедри економіки підприємства «Економіка підприємства», «Мікроекономіка», «Цінова політика підприємства», «Оподаткування діяльності підприємства»,

«Основи підприємницької діяльності», «Проектний аналіз», а також кафедри управління персоналом і економіки праці – «Управління соціальним розвитком», «Економіка праці та соціально-трудова відносини» (довідка № 136/01-08/01.13 від 08.09.2015 р.)

Відповідні довідки містяться в додатках до дисертації.

Недоліки та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи в цілому достатній науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень та обґрунтованість одержаних результатів, необхідно вказати на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

1. Доповнення вимагають «ідентифікаційні групи критеріїв приналежності до середнього класу», представлені на рис. 1.2. Загалом, викладені об'єктивні критерії, зокрема матеріальні чинники, заперечень не викликають, однак їх перелік не можна визнати повним. Зокрема, не наведено такий критерій, як «надбання попередніх поколінь», хоча на с. 53 дисертант ідентифікує його як «нагромаджений в попередніх періодах капітал, що не є поточним доходом, але впливає на величину загального доходу і споживання», що виступає компонентом комплексу ознак, необхідним для віднесення до середнього класу.

2. В роботі містяться певні протиріччя. Так, на с. 107 дисертант стверджує, що в останнє десятиліття в Україні спостерігається тенденція прямої залежності рівня доходів від рівня отриманої освіти, водночас вже на с. 109 наводить аргументи на користь того, що в Україні відсутня цілісність системи «освіта – професій – дохід», що вимагає пояснень на захисті.

3. Поза увагою авторського дослідження залишаються питання соціальної мобільності, соціального виключення та «соціальних ліфтів», що в умовах високого рівня бідності є важливими складовими формування середнього класу.

4. Як свідчить досвід економічно розвинутих країн, економічна стійкість національних соціально-економічних систем досягається за умови достатньо високої частки середнього класу – 60-80 % чисельності населення, про це йдеться на с. 65 дисертаційної роботи. В той же час, відповідно до викладених результатів самоідентифікації населення (з урахуванням відмінностей споживання та образу життя), в Україні даний показник є в рази меншим. виправити ситуацію, на думку автора, можна вирішенням таких пріоритетних завдань: підтримка працюючого населення; забезпечення випереджаючого зростання заробітної плати; захист інтелектуальної власності тощо (с. 165). Однак розроблений механізм формування середнього класу, представлений на рис. 3.5, відповідних напрямків вирішення вказаних завдань не містить, що спричиняє певну неузгодженість в організаційно-економічному забезпеченні становлення середнього класу в державі.

5. Додаткового опрацювання потребує організаційно-економічний механізм формування середнього класу в частині ієрархічності рівнів управлінського впливу (с. 167).

Відповідність дисертації нормативним вимогам Положення про порядок присудження наукових ступенів та інших документів

Викладені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Дисертаційна робота Андронік Олени Леонідівни «Формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України» виконана на високому науково-теоретичному рівні та є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати стосовно розвитку теоретико-методологічних основ дослідження середнього класу, а також розробки організаційно-аналітичного інструментарію формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави.

Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і вирішення задач наукової роботи та відповідає вимогам п.9, 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів».

Загальна оцінка дисертації

Ступінь і зміст наукової новизни, теоретичне і практичне значення роботи, достовірність отриманих висновків і рекомендацій, актуальність теми дослідження дають підстави для висновку, що дисертаційна робота «Формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України» відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, а її автор Андронік Олена Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри трудових ресурсів
і підприємництва Національного
університету водного господарства
та природокористування
МОН України (м. Рівне)

Г.М. Юрчик

Підпис доцента кафедри трудових ресурсів і підприємництва,
к.е.н., доцента Юрчик Г.М. засвідчую:

Начальник відділу кадрів
Національного університету водного
господарства та природокористування

М.В. Матіяш